

„ТЕЖКИТЕ“ КНИГИ ЗА БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАТЕЛИ. РЕЗУЛТАТИ ОТ АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ

Любомира Парижкова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Четенето на книги е необходимо да бъде реабилитирано, тъй като развива личността във всяка една област. В доклада се представят резултати от пилотно анкетно проучване по проект, изследващ четенето и библиотерапията по време на криза. Представят се заглавия, които са предпочитани от повече от двама респонденти, като по този начин се търси тенденция в предпочитанията, в избора на четиво. Изследвани са и т.нар. „тежки книги“ – онези, които силно въздействат, дори нараняват, а понякога причиняват и физически дискомфорт. Защитена е тезата, че библиотерапията е необходима част от академичното образование на хуманитарните специалисти.

Ключови думи: библиотерапия, проект, резултати, четене, „тежки книги“.

Въведение

Породилата се от пандемията от КОВИД-19 криза, подобно на глобализацията, засяга всички или почти всички области на човешкото битие. Тя е здравна, икономическа, социална, политическа, психологическа и прочее. Пандемията довежда едновременно до все по-учестена глобализация, както и до деглобализация. Не може да се определи колко време ще отнеме да се осмислят и преодолее последиците от тези дълбоки промени в нашето ежедневие. Локдаунът нанесе огромни икономически щети, но той създаде и ситуация на страх, безнадеждност и потиснатост у обикновения човек.

В търсене на варианти за справяне с психологическия дискомфорт на хората се търсят различни варианти и подходи и един от тях е да се обърнем към четенето на книги. Използването на литературата би могло да помогне на хората да преодоляват емоционалните си проблеми и да се справят по-леко с тях. Възможности чрез четене на художествени произведения да се постига баланс предлага библиотерапията.

Библиотерапията е обект на проучванията по проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на

образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Кирилова Ефтимова-Илиева. Проектът предлага интердисциплинно фундаментално изследване, което да очертае параметрите на възприемането на четенето като терапевтично средство за справяне със стреса в нетипични ситуации за индивида.

Целта на проекта е да се изследват познаването на възможностите на библиотерапията и степента на осмислянето на четенето като терапевтично средство за запазване на емоционалния и психическия баланс в периоди на криза [1].

Методология на изследването

Библиотерапията става все по-актуална към настоящия момент, когато хората остават сами със себе си и със своите проблеми.

Авторката С. Ефтимова извежда разликата между четенето за удоволствие и терапевтичното четене. Библиотерапията е целенасочен, структуриран процес, който значително се различава от четенето за удоволствие. Мотивирано четене на писмен документ, чиято цел е подобряване на психичното здраве, намаляване на психологическия стрес и укрепване на психологическото благосъстояние [2].

Според изследователите, при много хора четенето се използва интуитивно, за да се постигне емоционален и психически баланс. Факт е обаче, че съществуват книги, които поставят читателя в ситуация на дискомфорт, т.нар. „тежки книги“.

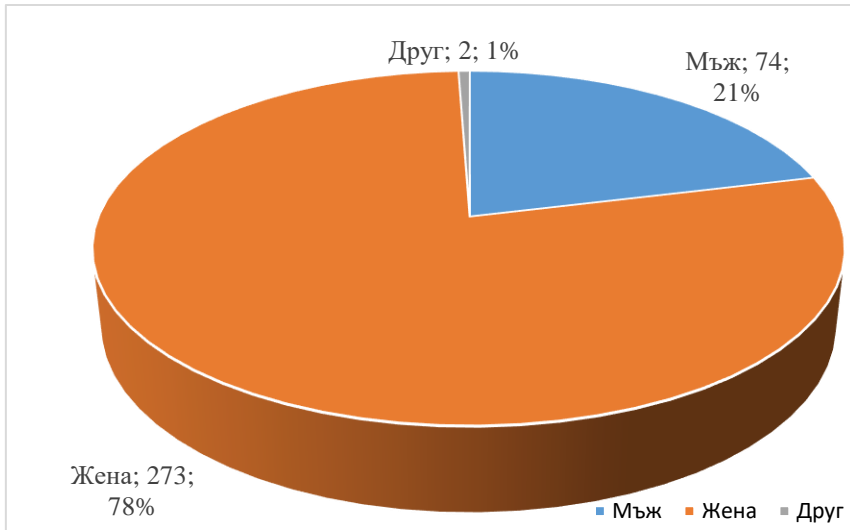
Целта на доклада е да представи част¹ от резултатите от анкетно проучване в рамките на проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ с ръководител гл. ас. д-р Събина Кирилова Ефтимова-Илиева. В рамките на един месец (стартира на 22 март 2021 г. и приключва на 22 април 2021 г.) е направено пилотно анкетно онлайн проучване чрез Google Forms относно четенето на книги. Основната цел на това проучване е да се анализира въздействието на книги върху емоционалното състояние на читатели. За периода са събрани отговорите на 350 респонденти. Анкетата се състои от 16 въпроса и демографска секция. 5 от въпросите са отворени, като от респондентите се изисква да посочат заглавия на книги, когато са отговорили утвърдително на предходния въпрос, както и да рефлектират върху собствените си чувства и емоции, на базата на което са открити читателски практики – каква литература се предпочита, колко често се чете и прочее.

Резултати

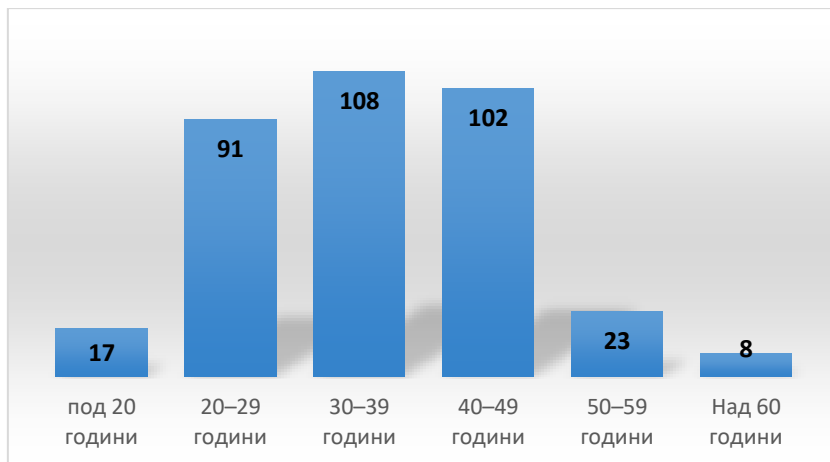
Резултатите от пилотното анкетно проучване са обработени в Excel и част от тях залягат в основното за проекта анкетно проучване.

Демографска характеристика на анкетираните

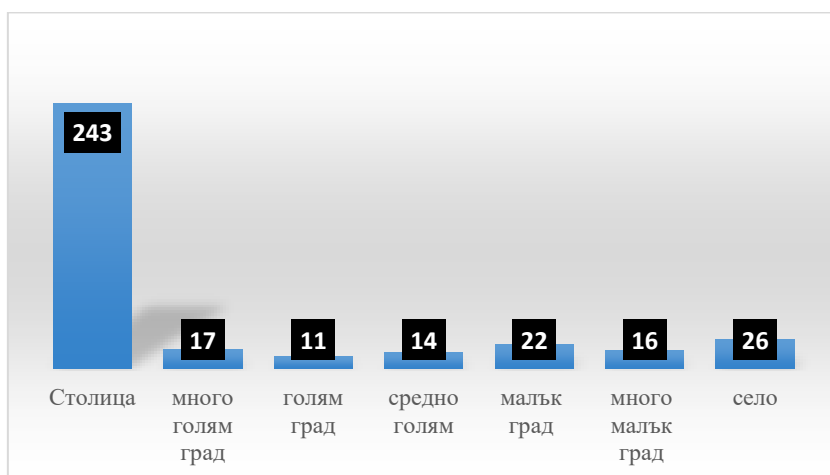
От отговорилите 349 души на въпроса за пол 78% са от женски пол, 21% – от мъжки, под 1% са избрали отговор „друг“ на въпроса за полова принадлежност (фиг. 1). Възрастовото разпределение показва, че респондентите са между 20 и 49 години, а по-конкретно: под 20 години – 5%; 20 – 29 години – 26%; 30 – 39 години – 31%; 40 – 49 години – 29%; 50 – 59 години – 7%, а над 60 години са едва 2% от респондентите (фиг. 2). 70% от попълнените анкетата са от столицата София, но в проучването има представители от всички групи населени места (според броя население, Национален статистически институт, фиг. 3).

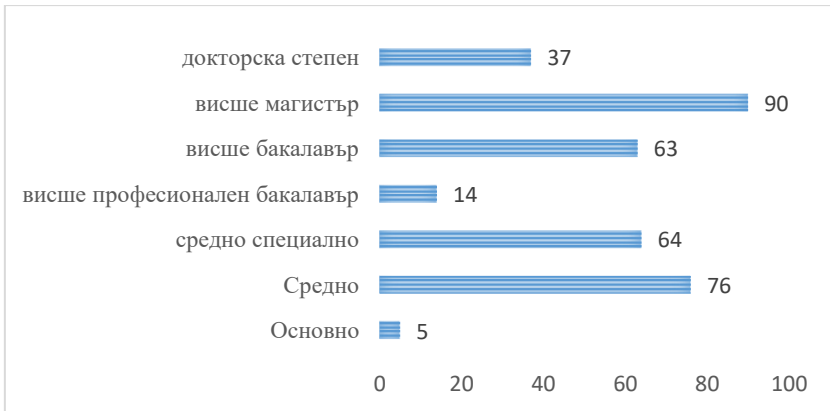
Фиг. 1. Разпределение по пол

Фиг. 2. Разпределение по възраст

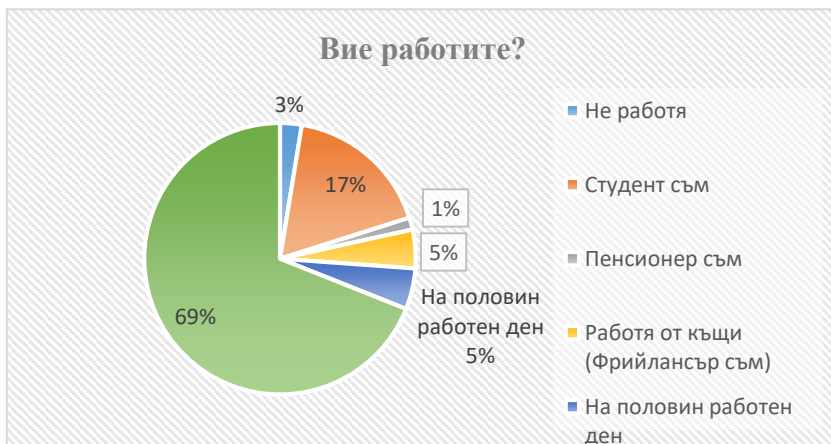

Фиг. 3. Разпределение по населено място²

Фиг. 4. Разпределение по степен на образование на респондентите

Както може да се види от фиг. 4, най-голям е броят на завършилите магистърска степен, следвани от респонденти със средно образование, които в голяма част от случаите са студенти, тъй като участниците в проекта преподават в университет и са се допитали и до студентската аудитория. Почти еднакъв е броят на бакалаврите и на анкетираните със средно специално образование. 11% са отговорилите, които притежават докторска степен.

Фиг. 5. Трудова заетост на респондентите

От фиг. 5 се вижда, че респондентите предимно са работещи хора със своите ангажименти и отговорности, но въпреки това отделят от свободното си време за четене.

Анализ на резултатите от анкетното проучване

Към по-общите въпроси в анкетата се включват такива като: „Четете ли?“, „Колко често четете?“, „В какъв формат предпочитате да четете?“ и пр. 67% от анкетиранияте 350 души заявяват, че четат. 18% – „по-скоро да“. Използвана е Ликъртова скала с пет степени. 11% са по средата. Двама души споделят, че категорично не четат, а 3% – „по-скоро не“.

Що се отнася до честотата на четене, резултатите са следните: 28% от анкетиранияте заявяват, че четат всеки ден; 22% – няколко пъти седмично; 20% – 1 – 2 пъти седмично; 20% – 1 – 2 пъти месечно; 10% – 1 – 2 пъти годишно. От данните може да се заключи, че анкетиранияте категорично са добри читатели, които всяка седмица посягат към различни четива.

Групата въпроси, които насочват към библиотерапията, оценяват възможността на човек да се справя с проблеми чрез четенето на подходяща литература.

Респондентите дават повече от един отговор на отворените въпроси. Затова са обработени и са извадени повтарящите се отговори. Отговорите са анализирани, като са групирани тези заглавия, които се повтарят. За съжаление, повторенията не са така чести, за да могат да се изведат тенденции като цяло. Все пак представяме повтарящите се заглавия в няколко различни категории.

На въпроса „Коя е последната книга, която прочетохте?“ само 6 души от 350 респонденти не са дали отговор. Отговорите, които се повтарят, са анализирани по-долу.

Без да участваме в подкрепата или в отричането на романа на Розмари де Мео „Стопанката на Господ“ и множеството дискусии относно автентичността на написаното, трябва да бъде отбелязано, че в рамките на анкетното проучване именно тази книга е посочена като последно прочетена от шестима читатели, като по този начин романът трябва да заема първо място. С четири гласа се нарежда романът на Мария Лалева „Живот в скалите“, който търси отговори за смисъла на живота и е описан в анотацията като „Драматична история на ръба между философията и притчата“. Четирима читатели са прочели и знаковата и така актуална и в настоящия момент книга антиутопия на Джордж Оруел „1984“.

И ако между първите две книги може да се открият прилики в жанра и в стила на писане, то „1984“ е коренно различна и директно препраща към обществото, към политиката и към най-нажежените събития и проблеми в социума.

Заглавията, посочени като последно прочетена книга, събрали по три гласа, са в различни жанрове, от различни епохи и категорично

различни по стил романи. „Под игото“ на Патриарха на българската литература Иван Вазов е последното четиво на трима от респондентите, наред със забележителната книга на Габриел Гарсия Маркес „Любов по време на холера“, както и с „Чернобилска молитва“ на Светлана Алексиевич и с книгата на българския автор Георги Бърдаров „Absolvo te“.

Любопитно би било да се видят и различните заглавия, които имат съвпадение от по двама читатели за един и същ период. А те са многообразни и като жанр, и като епоха на създаване, и като авторски внушения. Ще бъдат изброени без претенция за търсене на взаимовръзки помежду им. „Щиглецът“ – романът, спечелил на авторката си Дона Тарт наградата „Пулицър“ през 2014 г., е избор на двама от 350 респонденти през периода март – април 2021 г. Историческият роман на писателя Джеймс Клавел от 1975 г. „Шогун“, представящ средновековна Япония, също няма как да бъде поставен в еднакъв контекст с книгата „Вещерът“ на полския фентъзи писател Анджей Сапковски, с „Не пипай тази книга“ на германския автор Ян ван Хелсинг или с „Любов“ на Елиф Шафак. Списъкът на книги с по двама читатели за периода март – април 2021 г., е следният: „Ватиканът“ на Жозе Родригеш душ Сантуш, „Алхимикът“ на Паулу Коелю, „Тайната“ с автор Ронда Бърн, „След войната: История на Европа след 1945 г.“ на Тони Джуд, „50 нюанса сиво“ на Е. Л. Джеймс, „Времеубежище“ на Георги Господинов, „Човек на име Уве“ на Фредрик Бакман, „Лейди Гергана“ на българската авторка Цветелина Цветкова. Илюстрираната автобиография на Стефан Данаилов „Романът на моя живот“, написана в съавторство с журналиста и продуцент Георги Тошев, също е избор на двама от респондентите, както и „Автобиография“ на Андре Агаси.

35% от респондентите отговарят, че за тях има книги, които са тежки за четене. На въпроса за „тежките за четене книги“ осем души споделят, че „Време разделно“ на Антон Дончев е такава книга за тях. За седем читатели „Под игото“ на Иван Вазов е тежка книга, като прави впечатление, че само един от отговорилите е на възраст до 20 години, така че може да се направи изводът, че не само в ученическа възраст книгата на Вазов затруднява читатели. Книгата „Аз още броя дните“ на Георги Бърдаров безспорно поражда емоции в мрачната гама и тя е посочена като трудна за четене от шестима читатели. Следвана е от „Чернобилска молитва“ и „Война и мир“ с по пет повторения в отговорите. Сред „тежките“ книги се нареждат и „Името на розата“, „Ана Каренина“, „Ловецът на хвърчила“ и „Идиот“ на Достоевски с по трима посочили съответните заглавия. „Тютюн“ и „Стопанката на Господ“ са посочени от по двама читатели. Към

списъка със заглавия, посочени от по двама респонденти като тежки за четене, трябва да се добавят „Престъпление и наказание“, „Аз, Клавдий“, „Крадецът на книги“³, „Вечната Амбър“, „Дневникът на Ане Франк“, „Махалото на Фуко“, „100 години самота“, „Колибата“, „Не без дъщеря ми“, „Капиталът“, „Братя Карамазови“, Библията, „То“.

Друг въпрос от анкетата е „Има ли книга, която Ви е повлияла емоционално?“. 234 души отговарят утвърдително, а 63 – с „не знам“. Следващият въпрос е уточняващ и отворен: „Ако има, коя/кои (Моля, посочете заглавие/заглавия)? И как? (Моля, опишете чувствата, които сте изпитали)“.

Фиг. 6. Книги, оказали емоционално въздействие върху респондентите (в абсолютен брой)

Към книгите, въздействали емоционално на анкетираните лица, е необходимо да се добавят и тези, които са посочени от двама читатели: „Падение и спасение“, „Граф Монте Кристо“, „Клетниците“, „Осъдени души“, „Изворът“, „Спасителят в ръжта“, Библията, „Гордост и предразсъдъци“, „Quo Vadis“ и „Алхимикът“.

Изводи

Тезата на авторката е, че освен въздигащи и опияняващи, мотивиращи и нахъсващи, съществуват книги, които могат да ти причинят дори физическо страдание. Кое не омаловажава, разбира се, лечебната сила на книгите. Напротив. През болката се ражда катарзисът на душата.

Затова и в анкетата е интегриран въпрос относно книгите, които ни носят физически усещания в негативната гама – болка, гадене, виене на свят и пр. „Аз още броя дните“ за авторката на настоящото проучване е именно такава книга. Тя носи тъга, мъка и дори отчаяние, но и физически дискомфорт, като стягане на гърлото и дори на сърцето. Книгата на Бърдаров е посочена от още читатели като довела ги до физически срив. Един от респондентите пише: „С финала си просто ме разби психически, никой не знае колко време близките ни ще са с нас“. А друг още по-подробно описва чувствата си: „Накара ме да се замисля за ситуацията и за събитията, които са били буквално до вратата ни, а аз като една тийнейджърка тогава да не съм им обърнала почти никакво внимание. И днес като майка, как бих се почувствала в такава ситуация. Много ми беше трудно да я преглътна тази война“. Болка, мъка, страдание, тъга и яд са сред чувствата, споделени от читателите на книгата за войната в съседна Югославия през 90-те години на XX век през личната драма на влюбените Давор и Айда.

40 души отговарят, че има книга, която е повлияла негативно физически с чувство на отпадналост и изтощение например. Изключително много книги са посочени за пример, тук се спираме само на тези, които са посочени поне от двама от читателите.

Историческият роман „Мостът на Дрина“ на югославския писател Иво Андрич също е посочен като предизвикващ негативни физически усещания. На този въпрос повтарящ се отговор е и за въздействието на книгата на Антон Дончев „Време разделно“. Ето какво споделя един от анкетирания: „Това е книгата, от която съм изпитвала емоционален и физически дискомфорт, ярост, объркване и безсилие“.

„Чернобилска молитва“ предизвиква у двама от читателите задух (както буквално пише един от респондентите: „Не можех да дишам от ужас!“).

Заклучение

Така наречените „тежки“ книги оставят траен спомен и отпечатък у читателите. Понякога дори ги водят до катарзис. Или променят оценъчната им система, житейски нагласи и философия. Книгите са мощно средство за въздействие, когато индивидът е отворен да поеме това въздействие и да се променя. Книгите могат и да лекуват душата – изтерзана и изстрадала. Тук се намесва библиотерапията със своите средства и илачите книги. Затова е и безапелационна нуждата студентите, които са в хуманитарните специалности, да са подготвени и с академични курсове по библиотерапия [3].

А познаването или непознаването на актуална и важна наука като библиотерапията от широк кръг специалисти предстои да бъде изследвано в контекста на горесцитирания проект с цел справяне с множеството проблеми, породени от пандемията, и с идеята да се подобри емоционалният статус на обществото.

Благодарности: Авторката изказва своята благодарност на проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Кирилова Ефтимова-Илиева.

Бележки

¹ Авторката има други публикации, отразяващи резултати от проучването: Parijkova, Lubomira. Eftimova, Sabina, Petkova, Anelia. Demarcation line in Bibliotherapy. // Proceedings of EDULEARN21 Conference 5th-6th July 2021, Virtual conference, pp. 7326-7334. doi: 10.21125/edulearn.2021.1481; L. Parijkova, S. Eftimova, H. Atanasov (2022) READING IN THE COVID-19 RECOVERY PERIOD, INTED2022 Proceedings, pp. 3514-3517. ISBN: 978-84-09-37758-9 и др.

² Според Националния статистически институт населените места в България се делят на: столица, много голям град (с население над 200 хил. жители), голям град (с население от 100 хил. до 200 хил. жители), средно голям (с население от 30 хил. до 100 хил. жители), малък град (с население от 10 хил. до 30 хил. жители), много малък град (с население под 10 хил. жители), село.

³ Ето какво споделя един от респондентите: „Крадецът на книги“ ми е непосилна, също и други, пряко свързани с войната и със смъртта“.

References/Литература

1. **Eftimova, S., T. Todorova.** The Therapeutic Potential of Reading in Atypical Situations for the Individual as Project Conception. – In: *INTED21*, Virtual conference, 8 – 9 March, 2021, pp. 3983 – 3986.
2. **Eftimova, S.** Biblioterapia: Teoria i praktika. Textbook, 195 p. Sofia: Za bukвите – O pismenehy, 2015. Bg
[Ефтимова, С. Библиотерапия: теория и практика. Учебник, 195 с. София: За буквите – О писменехъ, 2015.]
3. **Eftimova, S.** The Place of Bibliotherapy Course in the Training of Library Specialists in Bulgaria. – In: *INTED2019*, 13th annual International Technology, Education and Development Conference, Valencia, 11th, 12th and 13th of March, 2019, pp. 1053 – 1057.

За автора

Любомира Парижкова е доцент в катедра „Библиотечни науки“, УниБИТ. Доктор е по наукознание и магистър по философия. Научните ѝ интереси са в областта на история на книгата, четенето, философия на книгата, дигитална грамотност и управление на знания. Доц. Парижкова е режисьор и съсценарист на документалния филм портрет „Живот, посветен на книгата и на духовността българска“. Ръководител на организационния комитет на конференцията, посветена на Деня на народните будители, от 2019 г., както и съставител на сборника от конференцията.

За контакт с автора: l.parizhkova@unibit.bg

THE ‘HEAVY’ BOOKS FOR BULGARIAN READERS. SURVEY RESULTS

Lubomira Parijkova

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: Reading books needs to be rehabilitated because it develops the personality in every single area. The report presents results of a pilot survey of a project investigating reading and bibliotherapy in times of crisis. Titles that are preferred by more than two respondents are presented, thus looking for a trend in preferences, in the choice of reading. The so-called “heavy books” – those that strongly affect, even hurt, and sometimes cause physical discomfort. The thesis that bibliotherapy is a necessary part of the academic education of humanitarian specialists is defended.

Keywords: bibliotherapy, project, results, reading, “heavy books”.

About the author

Lubomira Parijkova, PhD is an Assoc. Prof. at Library sciences Department at ULSIT. She is a PhD in Science studies and has a Master’s degree of Philosophy. Her field of interests: book history, reading, and philosophy of the book, digital literacy and knowledge management. She is a director and co-screenwriter of the documentary film „A life dedicated to the book and to Bulgarian Spirituality.” Manager of the conference’s organizing committee since 2019, as well as the compiler of the proceedings.

To contact the author: l.parizhkova@unibit.bg